

ЗАСВОЄННЯ ЦІННОСТЕЙ І ФОРМУВАННЯ У СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ ГОТОВНОСТІ ДО ГУМАНІСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

VALUES MASTERING AND FORMING STUDENTS ABILITY FOR HUMANISTIC ACTIVITY

Стаття присвячена обґрунтуванню важливості і дослідженню особливостей виховання гуманістичних цінностей студентів у сучасних умовах. Визначено термінологічний апарат, проаналізовано актуальні проблеми формування ціннісних орієнтацій української студентської молоді; визначено роль гуманістичних цінностей у реалізації життєвих планів; виборі майбутньої професії, ставленні до оточуючих людей. На основі аналізу психолого-педагогічних досліджень, які стосуються змісту цінностей, механізмів їх формування та шляхів досягнення поставленої мети у процесі виховної роботи вищого навчального закладу визначено рівні сформованості у студентів гуманістичних цінностей відповідно до компонентів процесу їх формування. По-перше, це рівень засвоєння знань про ті соціальні норми (принципи, оцінки), що мають бути підставою для перетворення гуманістичних цінностей на особистісні орієнтації; по-друге, це рівень володіння аксіологічними прийомами й уміннями, серед яких, зокрема, – вміння порівнювати, пояснювати, узагальнювати та критично оцінювати факти й діяльність людей, спираючись на власну систему цінностей; виявляти суперечності в позиціях, різні інтереси, потреби соціальних груп і окремих осіб та роль у подіях і процесах, тенденції і напрями розвитку людства; оцінювати різні версії і думки про події та явища, визнаючи, що деякі джерела інформації можуть бути необ'єктивними; по-третє, це рівень, коли у вихованця наявне певне ставлення до явищ і процесів внутрішнього і навколишнього світу, яке базується і детермінується системою гуманістичних цінностей. Експериментально вивчалася самооцінка вихованців, спрямована на виявлення готовності до активної гуманістичної діяльності в соціумі, прояву ціннісного ставлення до людини, доводилася ефективність виховної роботи.

Ключові слова: гуманістичні цінності, цін-

нісні орієнтації, гуманістичне виховання, виховний процес, гуманна педагогіка, ціннісне ставлення до людини, готовність до активної гуманістичної діяльності.

The article presents the analysis of topical problems dealing with the formation of students' humanistic value orientations in contemporary society. The terminology apparatus is determined, urgent problems of students' humanistic values formation process are analyzed; the role of humanistic values in their plans for future, the choice of future profession, attitude to others is determined. Based on the analysis of psychological and pedagogical research concerning the contents of the notion "values", the mechanisms of their formation and the ways of reaching goals in the training process, the main levels and their components of students' humanistic values formation process were determined. The first level concerns the knowledge about social norms (principles, assessments) fostering the humanistic values into personal orientations transformation; the second level deals with axiological techniques and skills acquisition, especially those, comprising the ability to compare, explain, generalize and critically evaluate facts and activities of people based on their own system of values; skills to identify contradictions in positions, different interests, the needs of social groups and individuals and the role in events and processes, tendencies and trends of human development; abilities to estimate different opinions and thoughts about events and phenomena, recognizing that some sources of information can be biased. The meaning of the third level can be covered by the fact when a student has a certain attitude to the phenomena and processes of the inside and outside world, which is based and determined by the system of humanistic values. Students' self-understanding their own abilities and desire for active humanistic activity in society, manifestation of value-centered attitude to a person was experimentally tested. The efficiency of educational work was proved.

Key words: humanistic orientations, value orientations, humanistic education, humanistic values, training process humane pedagogy, value-centered attitude to a person, ability and desire for humanistic activity.

УДК 378.1

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-2-37>

Столяренко О.В.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри іноземних мов
Вінницького національного
технічного університету

Столяренко О.В.,

докт. пед. наук, доцент кафедри
педагогіки і професійної освіти
Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського

Зубенко О.В.,

викладач кафедри іноземних мов
Вінницького національного
технічного університету

Постановка проблеми. Позитивні зрушення в освіті, духовно-моральна ситуація в Україні мають вплив на моделювання гуманістичних виховних систем. У них відображаються новітні демократичні, інтеграційні процеси, характерні для нинішнього стану суспільства. Посилена увага до змін, які підтверджують надійний курс на стійкий розвиток гуманістичного виховання як загальнонаціонального пріоритету, що одночасно означає утвердження важливості формування гуманної, толерантної особистості на основі ціннісного ставлення до людини, вимагає підкреслення того факту, що динаміка розвитку прогресивних тенденцій у цій сфері, на жаль, ще й досі стримується уявленнями, які традиційно вкорінилися в суспільній свідомості, про виховання як про компонент, який

супроводжує навчання, як складник освітніх послуг. Проте наукові дослідження, затверджені комплексні програми у сфері розробки фундаментальних і прикладних проблем виховання, а також успішні в багатьох регіонах України інноваційні пошуки його сучасної організації і моделювання сприяють поступовому нівелюванню вказаних вище обмежень і розширенню ціннісної соціальної бази виховання як відкритого соціокультурного процесу, який відроджується на нових ціннісних пріоритетах та акцентований на духовно-моральну сферу особистості.

Метою статті є дослідження особливостей засвоєння цінностей і формування у студентської молоді готовності до гуманістичної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасних умовах поживався інтерес науковців

до дослідження цінностей та ціннісних орієнтацій сучасної молоді людини. Поняття «цінність» та «ціннісні орієнтації» є предметом широких теоретичних та емпіричних досліджень різних наукових спрямувань, який не втрачає своєї актуальності. Впродовж останнього часу українськими ученими були проведені вагомні наукові дослідження (І. Андрєєва, Т. Артемова, О. Балакірева, Н. Бабенко, Н. Голубкова, Я. Зайцева, Л. Морозова, Л. Новікова, Л. Панченко, М. Перепелиця, Л. Сокурянська, Н. Сорокіна, В. Шкурінов та ін.). Вони представили ґрунтовні напрацювання у сфері вивчення проблеми цінностей, ціннісних орієнтацій. Дослідження особливостей гуманістичного виховання особистості не є новим. Значний внесок у його розв'язання зробили представники гуманної педагогіки (Г. Ващенко, Ш. Амонашвілі, Є. Шацький, В. Сухомлинський). Над проблемою впровадження її ідей у систему сучасної освіти України активно працювали І. Бех, В. Білоусова, О. Пехота, С. Гончаренко, В. Киричок, О. Сухомлинська.

Очевидно, підвищений інтерес науковців до проблеми цінностей та ціннісних орієнтацій української молоді є результатом більш поглибленого розуміння природи людського пізнання, яке в процесі трансформації набуває нових ознак та допомагає особистості пристосуватися до якісно нових соціально-культурних умов життя. Як свідчать дослідження, аналіз результатів діагностування різних аспектів мікросоціуму, безпосередньої організації виховного процесу в закладі освіти з урахуванням оновлених технологій на основі пріоритетних, насамперед гуманістичних цінностей, студенти набувають практичного досвіду усвідомлення і розв'язання проблемної ситуації, що склалася в суспільстві, сутності моральних колізій, оцінки і вибору конкурентоздатного варіанту участі в тій чи іншій діяльності в умовах ринку. Вони здатні аналізувати міжнаціональні і міжконфесійні відносини, розуміючи сутність і актуальність толерантності, поваги до іншого у цих складних процесах, поступово усвідомлюючи необхідність вибору гуманістичних ціннісних орієнтацій та пріоритетів у процесі морального становлення, дорослішання й особистісного громадянського самовизначення.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблеми засвоєння гуманістичних цінностей сучасною молоддю ми проводили у контексті концептуальних засад педагогічної науки. Сучасні цінності – актуальна «ідеологічна, ідейна проблема, що виступає інтегративною основою діяльності як окремого індивіда, так і будь-якої малої чи великої соціальної групи, колективу, нації, зрештою, всього людства» [8].

Щоб виявити особливості та ефективні психолого-педагогічні підходи формування гуманістичних цінностей студентів, ми вису-

нули завдання визначити сутність поняття «цінність», яке у філософській та психологічній науці відрізняється лише окремими деталями, проте загалом зводиться до твердження: цінності – це предмети, об'єкти, явища, важливі для людини чи групи. Зокрема, К. Платонов стверджує: «Цінності – поняття, за допомогою яких виявляється соціально-історичне значення для суспільства й особистості певних явищ дійсності. Критерії оцінювання тих чи інших явищ як цінностей мають конкретно-історичний характер. Цінності є важливим фактором соціальної регуляції поведінки особистості й взаємин» [4, с. 165].

В українській педагогічній науці узагальнено можна виокремити два підходи до трактування поняття «цінність»: згідно з першим, вона існує незалежно від особистості, тобто є об'єктивною категорією; відповідно до другого може існувати тільки в межах співвідношення суб'єкта й об'єкта, тобто є суб'єктивно-об'єктивною категорією. Деякі з дослідників вважають, що різні об'єктивні властивості предметів, явищ, переживань набувають характеру цінності тоді, коли їх пізнає людина. Зокрема, І. Бех пов'язує поняття «особистісні цінності» з освоєнням конкретними індивідами суспільних цінностей, а отже, за ним закріплюється значущість, особистісний смисл для людини певних об'єктів, подій, явищ [2, с. 6]. Отже, об'єктивними можуть бути тільки властивості предметів оцінювання, а цінності – суб'єктивно-об'єктивними категоріями. Оскільки цінність детермінована двома аспектами ціннісного ставлення, то її значущість і характер одночасно залежать і від визначень суб'єкта (суб'єктивний чинник цінності), і від властивостей об'єкта – носія цінності (об'єктивний). У цьому сенсі цінність є функцією двох змінних. Особливість категорії цінності полягає в тому, що вона одночасно є і предметом, і ставленням до нього. Очевидно, у самому понятті «цінність» уже виражене певне ставлення до предметів, явищ або властивостей, їхня оцінка. Викладене вище дає змогу зробити висновок, що цінності формуються людьми в реальних умовах їхнього життя. Усвідомлення людиною цінності (або нецінності) того чи іншого явища є результатом роботи її свідомості. При цьому цінності особистості, зокрема гуманістичні, є суб'єктивно-об'єктивними за походженням і мають загальнозначущий характер. Цінності не тотожні природним якостям, психологічним станам і елементам індивідуального досвіду, хоча, безсумнівно, ці якості та стани беруть участь у формуванні цінностей. Отже, суспільство у певному сенсі може розглядатися як сфера функціонування певної системи цінностей. Система цінностей суспільства, зокрема гуманістичних, створює об'єктивну основу для оцінювання особистих задовольень, прагнень, бажань окремих індивідів.

На основі того, що ми взяли за основу гуманістичний підхід у розумінні цінностей, було виокремлено їхні характерні ознаки: загальнозначущість; всеосяжність як для конкретної історичної епохи, так і для соціогенезу в цілому; суб'єкт-суб'єктний і суб'єкт-об'єктний характер відносин, які їх породжують; нормативність, тобто існування у вигляді певних правил, ціннісних суджень.

Це також дало змогу уточнити зміст поняття «гуманістичні цінності». У нашому розумінні – це сукупність специфічних утворень: загальнолюдських аксіологічних норм в індивідуальній та суспільній свідомості, які є духовними орієнтирами особистості й суспільства і, формуючись у суб'єкт-суб'єктних і суб'єкт-об'єктних відносинах, характеризуються загальною значущістю, всеосяжністю, гармонійним поєднанням загальнолюдського, національного й особистісного смислів.

Такі норми формуються у людини в процесі її виховання та соціалізації і стають складником загальної структури особистості. Тому, на нашу думку, треба визначити місце гуманістичних цінностей у структурі особистості, охарактеризувати механізми їх формування, а перш за все з'ясувати сутність самої особистості. Важливим для нашого дослідження є пояснення Б. Аманьєва: «Позиція особистості як суб'єкта суспільної поведінки й різноманітної соціальної діяльності є складною системою ставлень особистості (до суспільства в цілому й спільнот, до яких вона належить, до праці, людей, самої себе), установок і мотивів, якими вона керується у своїй діяльності, цілей і цінностей, на які вона спрямована» [1, с. 242].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень [9], які стосуються змісту цінностей, механізму їх формування та шляхів досягнення поставленої мети у процесі виховної роботи, дав нам змогу визначити три рівні сформованості у вихованців гуманістичних цінностей відповідно до компонентів процесу їх формування: 1) рівень засвоєння знань про ті соціальні норми (принципи, оцінки), що мають бути підставою для перетворення гуманістичних цінностей на особистісні орієнтації; 2) рівень володіння аксіологічними прийомами й уміннями, серед яких – уміння порівнювати, пояснювати, узагальнювати та критично оцінювати факти й

діяльність людей, спираючись на власну систему цінностей; виявляти суперечності в позиціях, різні інтереси, потреби соціальних груп і окремих осіб та роль у подіях і процесах, тенденції і напрями розвитку людства; оцінювати різні версії і думки про події і явища, визнаючи, що деякі джерела інформації можуть бути необ'єктивними; 3) рівень, коли наявне певне ставлення до явищ і процесів внутрішнього і навколишнього світу, яке базується і детермінується системою гуманістичних цінностей.

З метою визначення рівня моральної підготовленості вихованців експериментальних і контрольних груп до активної гуманістичної діяльності, а також виявлення того, наскільки вони оцінюють свої можливості втілювати гуманістичні принципи у життя, керуючись базовими цінностями, ми провели усне і письмове опитування, залучили їх до аналізу ситуативних завдань, участі у рольових іграх. Насамперед ми прагнули виявити, наскільки вихованці здатні протидіяти проявам агресії, жорстокості і насилля стосовно людини, чи характерне ціннісне ставлення до представників людського роду у різних життєвих обставинах, як це проявляється у конкретній поведінці, здатності до організації гуманістичної діяльності, до оцінки своєї ролі в ній. Щоб отримати відповіді на ці запитання, нами було проведено відповідне тестування, використані інші методи дослідження.

Результати отриманих даних оброблені і представлені в таблиці 1.

Коефіцієнт задоволеності надбаннями в гуманістичному вихованні ми вираховували за формулою:

$$L = \frac{a(+2) + b(+1) + c(-1) + d(-2)}{N}$$

Як наслідок, отримали показники: Le. – 0,53, а Lк. – 0,20.

Було виявлено, що більшість представників експериментальних груп (59,65%), на відміну від (48,20%) контрольних груп, оцінила свою готовність до гуманістичної діяльності як вищу за середню та як високу. Слід зазначити, що це значно перевищує дані констатувального етапу експерименту, де таких вихованців відповідно було лише 39,90% та 38,35%. Підтвердженням ефективності результатів проведеного дослідження

Таблиця 1

Виявлення готовності до активної гуманістичної діяльності

Кількість студентів (457)	Самооцінка готовності до активної гуманістичної діяльності діяль				
	Задоволені моральним розвитком	Швидше задоволені, ніж ні	Байдужі до такого роду діяльності	Швидше незадоволені	Зовсім незадоволені
Експериментальні групи (233)	68 (29,18%)	71 (30,47%)	36(15,45%)	32(13,73%)	26 (11,15%)
Контрольні групи (224)	49 (21,87%)	59 (26,33%)	37(16,51%)	45(20,08%)	34 (15,17%)

стало зменшення кількості респондентів в експериментальних групах до 24,88% і в контрольних – до 35,25%, які оцінили рівень своєї готовності до моральної діяльності як незадовільний, тоді як на його констатувальному етапі їх було 49,13% в експериментальних і 43,49% – у контрольних групах. Підтвердженням результативності дослідження є скорочення кількості представників експериментальних груп до 15,45% і контрольних – до 16,51%, які байдуже поставились до рівня своєї готовності до гуманістичного спілкування, здатності до моральної діяльності на основі ціннісного ставлення до людини.

Висновки. На основі отриманих даних робимо висновок про ефективність й педагогічну доцільність порівняно з традиційною, запропонованою нами організаційно-функціональною моделлю виховної системи закладу освіти, обґрунтованих підходів до відбору, конструювання і побудови змісту гуманістичної діяльності на основі оволодіння знаннями в галузі людинознавства, формування гуманістичних переконань, створення відповідної мотивації до соціально значущої благодійної діяльності, використання інноваційних, інтерактивних форм і методів виховання ціннісного ставлення до людини і трансляція його у досвіді повсякденної поведінки [6; 7]. Завдяки запровадженню розробленої особистісно орієнтованої моделі гуманістичної освіти у практику навчального закладу забезпечується ефективна реалізація завдань морального виховання молоді, створюються сприятливі умови для формування ціннісного ставлення до людини, активної гро-

мадянської позиції, толерантних взаємин на основі базових гуманістичних і загальнолюдських цінностей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. 3-е изд. Москва – Харьков. – Минск : Питер. 2001. 288 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання. Київ : ІЗМН, 1998. 204 с.
3. Корн Г., Корн Т. Справочник по математике для научных сотрудников и инженеров. Москва : Наука, 1977. 832с.
4. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий. Москва : Высш. шк., 1981. 386 с.
5. Сидоренко Е.В. Методы математической статистической обработки в психологии. Ленинград : Речь, 1987. 350 с.
6. Столяренко О.В. Виховання у школярів ціннісного ставлення до людини: теоретичний та методичний аспекти : монографія. Кн. 1. Людський вимір : історія, минуле і сучасність. Вінниця : ТОВ «Планер», 2017. 558 с.
7. Столяренко О.В. Виховання у школярів ціннісного ставлення до людини: теоретичний та методичний аспекти : Монографія. Кн. 2. Методологія виховання ціннісного ставлення до людини в учнів загальноосвітньої школи. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2018. 408 с.
8. Сухомлинська О.В. Цінності у вихованні дітей. Київ : АПН У, 2002. 106 с.
9. Ципко В. Психолого-педагогічні підходи до формування цінностей студентів у процесі навчання суспільствознавчих дисциплін. *Рідна школа*. № 1–2(973–974), січень–лютий, 2011. С. 13–17.